

GENEZA I MOTYWY WPROWADZENIA DO KODEKSU KARNEGO MOŻLIWOŚCI WYMIERZENIA KARY NIEREDUKOWALNEGO DOŻYWOTNIEGO POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Tomasz TyburcyMenadżerska Akademia Nauk Stosowanych
w Warszawie

ORCID: 0000-0001-8549-6460

e-mail: tyburcy@vp.pl

Streszczenie:

Artykuł analizuje genezę oraz motywy wprowadzenia do Kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności, tj. bez możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie (ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw). Zdaniem autora omawiane przepisy mają charakter populizmu penalnego i stanowią przykład uprzedmiotowienia skazanego, który staje się środkiem do osiągnięcia określonych celów. Odwołują się one do pierwotnych (atawistycznych) instynktów (zemsty). Wprowadzenie do k.k. możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności wpisuje się również w zmianę aksjologii, której ustawodawca dał wyraz w zakresie dyrektyw wymiaru kary.

Słowa kluczowe:

populizm penalny, dożywotnie pozbawienie wolności, kara dożywotniego pozbawienia wolności, nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności, warunkowe zwolnienie, zakaz warunkowego zwolnienia

Origins and motives for the introduction into the Criminal Code of the possibility of imposing an irreducible life sentence

Summary:

The article analyses the genesis and motives of the introduction to the Criminal Code of the possibility of imposing the life imprisonment without parole (Act of 7 July 2022 amending the Act – Criminal Code and certain other acts). In the author's opinion, the provisions in question have the character of penal populism and constitute an example of objectification of the convict, who becomes a means to achieve certain goals. The analysed provisions refer to primal (atavistic) instincts (revenge). The regulations in question will not reduce the level of crime. The introduction of the possibility of imposing a sentence

of irreducible life imprisonment into the Criminal Code is also part of the change in axiology that the legislator has given expression to in terms of the sentencing directives.

Keywords:

penal populism, parole, life imprisonment, life imprisonment without parole, probation, prohibition of parole, parole ban, ban of conditional release

1. Wprowadzenie

Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ stanowi największą nowelizację Kodeksu karnego z 1997 r. Podstawowym jej celem jest zaostrezenie odpowiedzialności karnej za najpoważniejsze przestępstwa, w szczególności przeciwko życiu, zdrowiu, wolności, wolności seksualnej oraz wobec sprawców wypadków komunikacyjnych popełnionych w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub kiedy sprawca zbiegł z miejsca zdarzenia, jak również wobec sprawców powracających do przestępstwa². Cel ten zostaje zrealizowany poprzez zmianę systematyki sankcji, tj. likwidację oddzielnej rodzajowo kary 25 lat pozbawienia wolności, podwyższenie ogólnej górnej granicy tzw. terminowej kary pozbawienia wolności z 15 do 30 lat, podwyższenie ogólnej granicy obostrzenia kary pozbawienia wolności z 20 do 30 lat, podwyższenie do 15 lat górnych granic sankcji za występki zagrożone karą 12 lat pozbawienia wolności (do 20 lat w przypadku zbrodni zagrożonych karą 15 lat), podwyższenie dolnych sankcji za niektóre typy czynów zabronionych oraz utworzenie nowych typów kwalifikowanych (np. zgwałcenia).

Istotny element zaostrezenia represji karnej w przedmiotowej ustawie stanowią również przepisy art. 77 § 3 i 4 k.k., które przewidują możliwość orzeczenia przez sąd kary nieredukowalnego pozbawienia wolności, czyli z zakazem warunkowego przedterminowego zwolnienia, co stanowi *novum* w polskim prawie karnym i jest powszechnie krytykowane. Moim zdaniem do nazewnictwa tej formy kary dożywotniego pozbawienia wolności nie należy używać pojęcia kary „bezwzględnego” dożywotniego pozbawienia wolności³. Każda kara dożywotniego pozbawienia wolności ma charakter bezwzględny, ponieważ nie można warunkowo zawiesić jej wykonania. Prawidłową nazwą tej kary jest więc „nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności”, które to pojęcie stosowane jest w orzecznictwie ETPC⁴.

Po wejściu w życie ww. ustawy (tj. z dnia 1 października 2023 r.) kara nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności będzie mogła być wymierzana za niektóre przestępstwa zgrupowane w rozdziale XVI „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne” i rozdziale XVII „Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, za zbrodnie zabójstwa” (art. 148 § 1, 2 i 3 k.k.), umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu z następstwem śmiertelnym (art. 156 § 3 k.k.) oraz za wprowadzone w tej ustawie niektóre nowe typy kwalifikowane zgwałceń⁵.

1 Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600. Większość przepisów tej ustawy miała wejść w życie z dniem 14 marca 2023 r. Jednak ten termin został przesunięty na 1 października 2023 r.

2 Szerzej na ten temat zob. T. Tyburcy, *Zmiany unormowania recydywy jurydycznej* (art. 64 i art. 64a k.k.) w ustawie z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, „Studia Społeczne” 2022, 4(39), s. 161–184, <https://mans.org.pl/download/149/studiaspoleczne/7883/studia-spoleczne-39-4-2022.pdf> [dostęp: 19.09.2023].

3 Tak błędnie np. J. Kluza, *Kara bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2021, t. 1, s. 21 i n.

4 Por. np. Wyrok ETPC z 9 lipca 2013 r., 66069/09, 130/10 i 3896/10, *Vinter i inni p. Wielkiej Brytanii*, LEX/el. 2014; Wyrok ETPC z 4 września 2014 r., 140/10, *Trabelsi p. Belgii*, LEX/el. 2014, [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_000140_2010_Wy_2014-09-04_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001_I_ETPC_000140_2010_Wy_2014-09-04_001) [dostęp: 19.09.2023].

5 Art. 197 k.k. § 4. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia wobec małoletniego poniżej lat 15 lub sprawca czynu określonego w § 1–3 działa ze szczególnym okrucieństwem lub następstwem tego czynu jest ciężki uszczerbek na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 5. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1–4 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas

Ustawodawca przewidział dwie podstawy do fakultatywnego orzeczenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności. Pierwsza z nich (art. 77 § 3 k.k.) opiera się na przesłankach formalnych, tj. uprzednim skazaniu za określony rodzaj przestępstwa (przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub o charakterze terrorystycznym) na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat. Natomiast druga podstawa (art. 77 § 4 k.k.) operuje warunkiem materialnym, tj. stwierdzeniem, że charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, że pozostawienie sprawcy na wolności spowoduje trwale niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób.

Celem niniejszego artykułu jest analiza genezy oraz przedstawianej przez projektodawcę racjonalizacji wprowadzenia do polskiego porządku prawnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności – na tle zmiany aksjologii prawa karnego, przewidzianej w przedmiotowej ustawie.

2. Nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności na tle zmiany aksjologii prawa karnego

Wprowadzenie do k.k. możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności wpisuje się również w zmianę aksjologii, której ustawodawca dał wyraz w zakresie dyrektyw wymiaru kary.

Zgodnie z uchwaloną ustawą z art. 53 § 1 k.k. usunięto bowiem cele wychowawcze (kwalifikowana postać prewencji indywidualnej)⁶, którymi sąd nie będzie już mógł się kierować przy wymiarze kary osobie, która nie jest nieletnim albo młodocianym⁷. Wydaje się, że wymierzenie kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności znacznie redukuje szanse na zrealizowanie celów wychowawczych kary. W tym kontekście wprowadzenie takiej kary oraz rezygnacja z omawianej dyrektywy wymiaru kary, stanowiąc przejaw retrybutywnej teorii karania, wydają się ze sobą spójne, co rzecz jasna nie oznacza, że zasługują na pozytywną ocenę.

Wbrew pozorom wymierzenie omawianej kary wcale nie musi zminimalizować prawdopodobieństwa powrotu sprawcy na drogę przestępstwa, ponieważ brak nadziei na opuszczenie zakładu karnego będzie w praktyce znacznie utrudniał resocjalizację sprawcy, co w konsekwencji może znacznie zwiększyć szanse na popełnianie przez niego przestępstw na terenie zakładu karnego. Ustawodawca nie uchylił natomiast art. 54 § 2 k.k., a więc wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, sąd nadal będzie obowiązany kierować się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować. W konsekwencji tego wydaje się, że wymierzenie sprawcy młodocianemu kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności jest nie do pogodzenia z treścią tego przepisu i takiej kary nie będzie można mu wymierzyć. Trudno bowiem przyjąć, że funkcja wychowawcza kary, o której mowa w tym przepisie, zostałaby wtedy zrealizowana, a tym bardziej że kara orzeczona z zastosowaniem art. 77 § 3 lub 4 k.k. byłaby karą przede wszystkim spełniającą funkcję wychowawczą. Skoro skazany byłby pozbawiony prawa do warunkowego przedterminowego zwolnienia, to znaczy, że kara jest pozbawiona elementu wychowawczego, a ma charakter wyłącznie eliminacyjny. Trafnie wskazuje się również w judykaturze, że surowe karanie sprawców

nie krótszy od lat 8 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

6 Należy przez nie rozumieć taką zmianę postawy sprawcy wobec wartości podlegających ochronie prawnej, która wynika z internalizacji norm społecznych i ma charakter trwały. Wskazuje się w literaturze, że kara ma prowadzić do ukształtowania dojrzałej osobowości, tak by sprawca po odbyciu kary mógł normalnie funkcjonować w społeczeństwie. Cel wychowawczy utożsamiany jest z resocjalizacją sprawcy, np. poprzez terapię, oddziaływanie przez pracę, wdrożenie sprawcy do wykonywania cięższych na nim obowiązków i funkcji społecznych, wydobywanie się z nałogów, umiejętność przeciwstawienia się negatywnym wpływom środowiska, W. Wróbel, [w:] A. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 2, *Komentarz do art. 53–116*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, teza 62 do art. 53, s. 52–53.

7 Ustawodawca poszedł jednak dalej niż k.k. z 1969 r., ponieważ nawet ten kodeks nakazywał uwzględniać cele wychowawcze przy wymiarze kary.

młodocianych, zamiast ich wychowania, może przynieść przeciwny rezultat w postaci pogłębienia ich zdemoralizowania, będącego następstwem zbyt długiej izolacji od najbliższych i naturalnego młodego wiekowi w takiej sytuacji poczucia krzywdy⁸.

Omawiana ustawa usunęła również z k.k. prewencję generalną pozytywną jako dyrektywę wymiaru kary (tj. uwzględniania przy wymierzaniu kary potrzeb w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa o obowiązywaniu danej normy prawnej i jej rzeczywistej ochronie w procesie wymiaru sprawiedliwości)⁹, wprowadzając w jej miejsce prewencję generalną negatywną, czyli odstraszenie społeczeństwa od popełnienia przestępstw poprzez ukaranie sprawcy. Podkreśla się w doktrynie, że „efekt odstraszący wiązany z surowością kary, ale – jak świadczy o tym wielowiekowe doświadczenie – sama surowość jest mało skuteczna, zwłaszcza gdy niska wykrywalność uzasadnia przekonanie potencjalnych sprawców, że w ogóle unikną odpowiedzialności”¹⁰.

W obecnej doktrynie i judykaturze dominuje stanowisko krytyczne wobec koncepcji prewencji generalnej negatywnej jako celu kary. Wskazuje się, że prewencja generalna negatywna nie może stanowić usprawiedliwionego celu sankcji karnej, gdyż wymierzanie kary po to, by odstraszyć innych, narusza konstytucyjną zasadę ochrony godności człowieka. Sprawca przestępstwa nie może być traktowany w sposób przedmiotowy jako środek do odstraszenia innych potencjalnych sprawców¹¹. Ustawodawca postanowił zerwać z instrumentalnym traktowaniem osób skazywanych i oddziaływaniem w drodze tzw. prewencji ogólnej negatywnej, gdyż nie da się tego pogodzić z zasadą sprawiedliwości, humanizmu i godnością człowieka¹².

Wskazuje się w literaturze, że taka formuła rodzi obawę instrumentalnego traktowania sprawcy, którego ukaranie ma być „środkiem” do odstraszenia innych potencjalnych sprawców¹³. Wymiar kary nie może być oddziaływaniem nakierowanym na odstraszenie innych osób, gdyż sprawca nie byłby wtedy traktowany podmiotowo¹⁴. Zwraca się uwagę, że „kara wymierzona konkretnemu sprawcy za konkretny czyn nie może być traktowana jako instrument oddziaływania na potencjalnych sprawców przez ich odstraszenie; nie można przykładowo karać po to, by przestępstw nie popełniano. Spowodowałoby to uprzedmiotowienie skazanego i potraktowanie go jako środka do celu, którym jest zniechęcenie innych do popełniania przestępstw. Potraktowanie sprawcy w ten sposób niewątpliwie naruszałoby jego

8 Wyrok SA w Katowicach z 24 czerwca 2004 r., II AKa 71/04, LEX 148546.

9 Chodzi o ukształtowanie świadomości prawnej społeczeństwa przez stosowanie kar, których funkcja polega na informowaniu go o normach sankcjonowanych oraz karach orzeczonych za ich złamanie, co spełnia też funkcję potwierdzenia obowiązywania tych norm. Chodzi więc o utwierdzenie pożądanych postaw społecznych (internalizacja norm). Podkreśla się w judykaturze, że „cele kary związane z prewencją ogólną wyrażają strategię prewencji generalnej pozytywnej, społecznie integrującej, w miejsce odstraszącej. Celem tak rozumianej prewencji ogólnej jest wymierzenie takich kar, które utwierdzają w świadomości społecznej przekonanie o respektowaniu prawa, dają gwarancję skutecznego zwalczania przestępczości, tworzą atmosferę zaufania ludzi do obowiązującego systemu prawnego i potępienia, a nie współczucia dla ludzi, którzy to prawo naruszają. Innymi słowy, czynnikami decydującymi o takim działaniu prewencji ogólnej są nieuchronność kary, efektywność ścigania, szybkość jej orzekania i wykonania, przekonanie w świadomości społecznej o egzekwowaniu prawa, akceptacja orzeczonej kary jako sprawiedliwej, a więc nieprzekraczającej stopnia winy sprawcy”, wyrok SA we Wrocławiu z 24 stycznia 2019 r., II AKa 409/18, LEX 2620794. Chodzi o utwierdzenie społeczeństwa w przekonaniu, że prawo karne nie pozostaje „na papierze” i każdy poniesie odpowiedzialność w wypadku jego naruszenia. To z kolei powinno służyć poszanowaniu prawa. Nie zakłada się przy tym, że cele ogólnoprewencyjne mogą być osiągnięte przez odstraszenie surowymi karami, lecz przeciwnie – afirmuje się prewencję pozytywną, P. Hofmański, L.K. Paprzycki, A. Sakowicz [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, teza 22 do art. 53, s. 340.

10 A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, teza 15 art. 53, s. 179

11 W. Wróbel, *Kodeks karny...*, teza 69 do art. 53, s. 54–55. Nie oznacza to jednak, że odstraszenie potencjalnych sprawców nie może być faktycznym wynikiem wymierzenia kary. Nie może być tylko jej celem, a więc nie może wpływać na jej podwyższenie. „Doliczenie dodatkowo do wysokości kary jeszcze pewnego okresu czasu pozbawienia wolności w imię straszenia nieokreślonych innych osób nie jest do zaakceptowania, chociażby ze względów humanitarnych”, wyrok SA w Lublinie z 28 listopada 2012 r., II AKa 248/12, LEX 1237273.

12 V. Konarska-Wrzošek [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2021, tezy do art. 53.

13 M. Melezini, *Wybrane problemy nowego podejścia do filozofii karania w świetle ustawy z 13 czerwca 2019 r.*, „Ius Novum” 2020, 14(2), s. 47 i n.

14 Wyrok SA w Lublinie z 28 listopada 2012 r., II AKa 248/12.

godność, zatem stanowiłoby wykroczenie przeciwko art. 30 Konstytucji RP oraz pogwałcenie zasady humanitaryzmu prawa karnego, zawartej w art. 3 k.k. Naruszałoby również art. 40 i 45 Konstytucji¹⁵. Kształtowanie świadomości prawnej społeczeństwa nie może sprowadzać się do negatywnej prewencji ogólnej, pojmowanej wyłącznie jako odstraszenie społeczeństwa¹⁶.

W uzasadnieniu do k.k. z 1997 r. również podkreślono, że kodeks ten odrzuca „cele ogólnoprewencyjne, polegające na odstraszeniu społeczeństwa (prewencja generalna negatywna), zastępowaniu niepowodzeń w wykrywalności przestępstw surowością karania, które nie dadzą się pogodzić z zasadą godności człowieka. Natomiast przyjmuje się, że celem kary jest także kształtowanie świadomości prawnej społeczeństwa przez stosowanie kar, których funkcja polega na informowaniu go o normach sankcjonowanych oraz karach orzekanych za ich złamanie, co spełnia też funkcję potwierdzenia obowiązywania tych norm. Istotnymi warunkami kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa są wysoki stopień wykrywalności przestępstw, nieuchronność ponoszenia odpowiedzialności, orzekanie kar (środków) odbieranych jako reakcja sprawiedliwa, nieprzekraczająca stopnia winy sprawcy. Takie kary prowadzą do akceptacji przez członków społeczeństwa poszczególnych norm i systemu prawa, w konsekwencji do stabilizacji porządku prawnego (prewencja ogólna integrująca, pozytywna). Dolną granicę konkretnej kary wyznaczają w zasadzie owe potrzeby stabilizacji, górną natomiast wyznacza (limituje) zasada winy. W tych granicach sąd może wymierzyć karę według potrzeb prewencji indywidualnej¹⁷.

Ponadto zwraca się uwagę, że „nie wydaje się możliwa, a po części również zasadna, pełna rezygnacja z prewencji generalnej negatywnej (choć nie powinna być ona ujmowana jako cel kary, a bardziej jako jej faktyczna funkcja). Zmiany dokonane w obowiązującym Kodeksie karnym, w porównaniu z jego poprzednikiem, nie są bowiem w stanie zdewaluować faktycznego działania odstraszonego kary, np. w przypadkach wymierzania surowych kar w głośnych sprawach medialnych¹⁸. „Kara jest również jednym z ważnych środków zwalczania przestępczości, tak w sensie jej funkcji odstraszonej, jak i w zakresie kształtowania społecznie pożądanych postaw. Chodzi bowiem o to, aby nawet osoby skazane wdrażać do poszanowania zasad współżycia społecznego oraz do przestrzegania porządku prawnego i tym samym przeciwdziałać powrotowi do przestępstwa¹⁹. Wskazuje się jednak, że należy pamiętać o funkcji imitacyjnej winy, która uniemożliwia orzeczenie kary mającej na celu wyłącznie realizację prewencji generalnej negatywnej²⁰. Jak podkreśla się w orzecznictwie, „wymierzanie kar zbyt surowych nie tylko nie umacnia poszanowania prawa, ufności w celowość przestrzegania norm prawnych organizujących społeczeństwo ani zaufania do organów prawo realizujących, ale nawet przeciwnie – może wywoływać mimowolne współzucie społeczeństwa dla przestępcy zbyt surowo ukaranego²¹.

Występują również stanowiska wyrażające ostrożny sceptycyzm nie tylko co do faktycznej możliwości, lecz także co do potrzeby przeciwstawiania pozytywnego oddziaływania ogólnoprewencyjnego eksponowanemu (jeszcze w okresie obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r.) oddziaływaniu negatywnemu. Zdaniem J. Giezka „oczekiwanie, że w praktyce wymiaru sprawiedliwości – wraz ze zmianą, jaka dokonana została w art. 53 k.k. – kara przestanie być postrzegana jako narzędzie odstraszenia, a traktowana będzie jako środek służący społecznej integracji, wydaje się przejawem założenia nazbyt idealizującego rzeczywistość²².

15 J. Kulesza, *Negatywna prewencja generalna*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 1, s. 37 i n.; Zob. też szerzej na temat prewencji generalnej negatywnej w tej publikacji oraz powołanej w niej literaturze.

16 Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 13 marca 2003 r., II AKA 47/03, „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych” 2003, nr 10, poz. 99.

17 Uzasadnienie do Kodeksu karnego z 1997 r., s. 151–153, [https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/\\$file/1756-uzasadnienie.doc](https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/$file/1756-uzasadnienie.doc) [dostęp: 16.08.2023].

18 S. Żółtek [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, C.H. Beck, Warszawa 2021, tezy do art. 53.

19 Wyrok SA w Gdańsku z 9 maja 2002 r., II AKA 526/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, nr 10, poz. 69.

20 S. Żółtek [w:] *Kodeks karny...*, tezy do art. 53.

21 Wyrok SA w Krakowie z 1 lutego 2001 r., II AKA 3/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, nr 2, poz. 22.

22 J. Giezek [w:] D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, teza 20 do art. 53, s. 499.

W doktrynie zauważa się więc, że mimo braku uznawania prewencji generalnej negatywnej za cel kary w określonych sytuacjach orzeczona wobec konkretnego sprawcy kara faktycznie może działać odstraszaingly na innych potencjalnych sprawców przestępstw²³. W tym kontekście niektórzy autorzy podają w wątpliwość, czy dezawuowanie takiego właśnie niezamierzonego efektu (którego empiryczna weryfikacja wcale nie jest sprawą prostą) nie jest „przejawem swoistej hipokryzji, która na poziomie deklaracji skłania nas do odrzucania tego, co milcząco i chyba dość chętnie przyjmujemy z »dobrodziejstwem inwentarza«”²⁴. Dlatego Zdaniem J. Giezka, integrując społeczeństwo oraz kształtując jego świadomość prawną, ale jednocześnie uświadamiając pewnym jego członkom dolegliwość oraz nieuchronność kary będącej reakcją na czyn zabroniony, osiągnięty zostaje cel w postaci powstrzymania ich od popełnienia przestępstwa²⁵.

Wydaje się jednak, że stanowisko to jest jednak wątpliwe co najmniej w przypadku przestępstw zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności w zakresie wpływu dolegliwości nieredukowalnej jej odmiany na pojawienie się zamiaru popełnienia przestępstwa i jego realizacji, a więc ogólnoprewencyjnej funkcji takiej kary. Jakkolwiek w zakresie nieuchronności wymierzenia takiej kary taki wniosek będzie już mniej kategoriyczny, to wydaje się jednak, że mimo wszystko na procesy motywacyjne potencjalnego sprawcy nie będzie miało większego wpływu to, czy nieuchronnie grożąca mu kara dożywotniego pozbawienia wolności będzie miała charakter redukowalny czy też nie.

Wydaje się natomiast, że prewencja ogólna negatywna może wpływać w pewnym stopniu na spadek przestępczości, a więc może spełniać realnie swoją funkcję, głównie czy nawet jedynie w zakresie tzw. przestępców zawodowych, którzy popełniają np. przestępstwa przeciwko mieniu, przestępstwa gospodarcze, przestępstwa związane z obrotem środkami odurzającymi lub przestępstwo szpiegostwa, gdyż w istotnej mierze zdarza się, że decyzje o ich popełnieniu podejmowane są w oparciu o realnie grożące (wymierzone kary), ale głębsza analiza tej kwestii wykracza poza ramy niniejszego artykułu²⁶.

Zgodnie ze zmienionym art. 53 k.k. sąd będzie więc obowiązany do uwzględniania celów kary w zakresie społecznego oddziaływania. Nie negując kategoriycznie ww. stanowiska mniejszościowego, taką zmianę należy ocenić krytycznie, gdyż jakkolwiek można polemizować z potrzebą uwzględniania przy wymiarze kary również prewencji generalnej negatywnej, to wydaje się, że ustawodawca powinien jednak traktować priorytetowo, a więc dekretować w ustawie prewencję generalną pozytywną.

Omawiana nowelizacja stanowi powrót do aksjologii k.k. z 1969 r. Kodeks ten bowiem w identyczny sposób określał ogólnoprewencyjną dyrektywę wymiaru kary. Wprowadzone rozwiązanie wydaje się spójne systemowo z wprowadzeniem kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności. Trudno uznać, że orzeczenie kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności będzie spełniać cele w zakresie prewencji generalnej. Potencjalni sprawcy przestępstw zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności nie zostaną bowiem odwiedzeni od ich popełniania z powodu tego, że grozić im będzie kara nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności. Możliwość orzeczenia takiej kary nie będzie w stanie oddziaływać na ich sferę emocjonalną (intelektualną) w kierunku niepopełniania takich przestępstw. Decyzje o popełnieniu takich przestępstw nie są bowiem podejmowane w oparciu o grożącą karę. Jak trafnie wskazuje J. Szumski, nie ma żadnych empirycznych dowodów potwierdzających odstraszaingly charakter kary dożywotniego pozbawienia wolności²⁷. Rację ma również L. Wilk,

23 V. Konarska-Wrzošek, *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 98.

24 J. Giezek [w:] *Kodeks karny...*, teza 20 do art. 53, s. 499.

25 Ibidem.

26 W tym kontekście nie jest przypadkiem, że obecnie bardziej „popularne” są np. kradzieże aut na tzw. butelkę lub w inny sposób, który polega na spowodowaniu opuszczenia przez kierowcę auta przy użyciu podstępu, tak aby złodziej mógł do niego wsiąść i odjechać bez użycia przemocy lub groźby jej użycia, dzięki czemu nie będzie mu grozić wyższa kara za rozbój (od 2 do 12 lat pozbawienia wolności), a zasadniczo odpowie za typ podstawowy kradzieży zagrożony karą od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności. Zagrożenia karne i wymierzone kary analizują również szpiegzy zawodowi, którzy podejmują decyzję działalności na terytorium określonego państwa, uwzględniając takie czynniki.

27 J. Szumski, *Problemy kary dożywotniego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 1, s. 17–18.

który podkreśla, że wśród sprawców przestępstw zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności duży jest odsetek takich, dla których właściwie żadna kara „nie stanowi skutecznego hamulca, np. ludzie o niskim poziomie antycypacji, niepotrafiący myśleć kategoriami jutra, ludzie »nieodstraszalni«, np. terroryści, których postępowanie wyznaczone jest treścią i siłą ich przekonań, czy ludzie o tendencjach autodestrukcyjnych, których nieświadomym celem postępowania jest w istocie samozagłada”²⁸.

Wprowadzenie do k.k. możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności koresponduje również z podwyższeniem ustawowego okresu, po którym skazany na karę redukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności będzie mógł ubiegać się warunkowe zwolnienie z 25 do 30 lat odbytej kary (art. 78 § 3 k.k.) oraz z wprowadzeniem dożywotniego okresu próby w przypadku warunkowego zwolnienia z odbywania tej kary, co spowoduje, że taka kara zasadniczo (poza ułaskawieniem przez Prezydenta RP lub amnestią) nigdy nie ulegnie zatarciu.

3. Istota i racjonalizacja instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary dożywotniego pozbawienia wolności

Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia stanowi instrument racjonalizacji polityki karnej, pozwalający na uniknięcie wykonywania kary pozbawienia wolności w przypadkach, kiedy nie jest to bezwzględnie konieczne. Podkreśla się w literaturze, że ma ona bogate tradycje rozwojowe (występowała zarówno w k.k. z 1969 r. oraz k.k. z 1932 r.) i odpowiednią przydatność z punktu widzenia kryminalno-politycznego²⁹. Obecnie prawie wszystkie systemy prawne państw cywilizowanych przewidują możliwość modyfikacji wykonania orzeczenia skazującego na karę dożywotniego pozbawienia wolności³⁰. Trafnie wskazuje się w judykaturze, że „orzekanie co do przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności nie jest ponownym oznaczeniem kary za popełnione przestępstwo, ewentualnie jej łagodzeniem, ale jest racjonalnym stosowaniem środków penitencjarnych dla racjonalizowania kary, by nie pozbawiać wolności bez niezbędnej potrzeby i nie marnować społecznych nakładów na wykonywanie kary, co nie jest bez znaczenia, gdy wiele kar nie może być wykonywanych z braku środków po temu”³¹.

Kodeks karny i Kodeks karny wykonawczy nie kształtują instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia jako prawa podmiotowego skazanego³². Przewidziane jest wyłącznie uprawnienie do ubiegania się o warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Zgodnie z art. 77 § 1 k.k. skazanego na karę pozbawienia wolności³³ sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa³⁴.

28 L. Wilk, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności a instytucje warunkowego zwolnienia i prawa łaski*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10, s. 19.

29 T. Bojarski [w:] A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, T. Bojarski, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, teza 1 do art. 77, s. 251–253.

30 Szerzej na ten temat zob. J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 25–80.

31 Postanowienie SA w Krakowie z 8 kwietnia 2003 r., II AKz 125/03, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2003, nr 4, poz. 33.

32 Wyrok TK z 10 lipca 2000 r., SK 21/99, LEX 41216.

33 Przepis jest nieprecyzyjny, gdyż wskazuje wyłącznie na karę tzw. terminowego pozbawienia wolności. Z redakcji innych przepisów wynika jednak, że odnosi się on również do kary 25 lat pozbawienia wolności i dożywotniego pozbawienia wolności, co powszechnie przyjmuje się w literaturze.

34 Szerzej na temat przesłanek warunkowego zwolnienia zob. J. Lachowski, *Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 2, s. 110–121; T. Kalisz, *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności z perspektywy problemów z ustalaniem treści i kierunku prognozy kryminologicznej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, nr 30, s. 175–190; J. Lachowski, *Przesłanka materialna warunkowego przedterminowego zwolnienia na gruncie kodeksu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 11, s. 36–55; L. Przybyłczak, *Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia w nowym kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 9, s. 73–88.

Zasadnie podkreśla się w literaturze, że warunkowe zwolnienie jest jednym z elementów indywidualizacji penitencjarnej³⁵, a więc nie powinno się z góry w wyroku skazującym przesądzać, jak proces resocjalizacji będzie przebiegać i czy powinien trwać dłużej niż ustawowe minimum. Oceny prognostyczne w tym zakresie są bowiem obciążone dużym ryzykiem błędu i dlatego potrzeby w zakresie prewencji generalnej oraz zadośćuczynienie społecznemu poczuciu sprawiedliwości nie mogą wpływać na podwyższanie ustawowego okresu, po którym skazany będzie mógł ubiegać się o warunkowe przedterminowe zwolnienie³⁶.

Trafne jest stanowisko, że przewidziana w art. 77 § 2 k.k. możliwość ustanowienia przez sąd surowszych ograniczeń co do terminu ubiegania się o warunkowe zwolnienie nie może oznaczać całkowitego wyłączenia prawa skazanego do ubiegania się o skorzystanie z tej instytucji, a sąd nie może wyznaczać takich ograniczeń, które praktycznie eliminują możliwość zastosowania dobrodziejstwa warunkowego przedterminowego zwolnienia (np. 50 lat lub więcej). Decyzja taka, poza naruszeniem istoty tej instytucji, byłaby bowiem także sprzeczna z zasadą humanitaryzmu ustanowioną w art. 3 k.k.³⁷. Nie można jednak kategorycznie stwierdzić, że omawiane przepisy będą formalnie niezgodne z art. 3 k.k., gdyż znajdują się w tym samym akcie prawnym. Wynikiem ich wprowadzenia może być więc konieczność potraktowania ich jako *lex specialis*, a w konsekwencji tego – zmiany wykładni art. 3 k.k., chyba że domniemanie ich konstytucyjności zostanie obalone przez TK.

Wskazuje się w literaturze, że sąd przy wymiarze kary lub innych środków powinien uwzględniać zasadę humanitaryzmu, a w szczególności szanować godność osoby karanej (art. 30 Konstytucji RP). Osoba karana powinna być celem działań związanych z procesem wymierzania kary i jej wykonywania, a nie środkiem służącym do osiągnięcia innych celów (np. odstraszania innych potencjalnych sprawców poprzez wymierzenie jej wysokiej kary). Dlatego na gruncie Kodeksu karnego nie jest dopuszczalne kierowanie się prewencją ogólną w ujęciu negatywnym, tzn. odstraszanie innych potencjalnych sprawców przez wymierzanie surowych kar przekraczających swoją surowością stopień zawinienia i potrzeby resocjalizacyjne sprawcy³⁸. Nie ulega wątpliwości, że wymierzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności bez prawa do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie, a szczególności w związku ze zmianą prewencji generalnej pozytywnej na negatywną w zakresie dyrektyw wymiaru kary, stanowi uprzedmiotowienie skazanego (naruszenie jego godności) i rozwiązanie to należy ocenić krytycznie. Jak wskazuje ETPC, osobowość skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności nie musi pozostawać bez zmian przez cały okres odbywania tej kary. Może ewoluować wskutek działań resocjalizacyjnych, których podejmowanie jest obowiązkiem państwa – strony Konwencji. Godność ludzka, w tym godność osoby skazanej za najpoważniejsze przestępstwa, stanowi samą istotę regulacji konwencyjnych. Niedopuszczalne jest pozbawienie osoby wolności i niezapewnienie jej realistycznej możliwości resocjalizacji. Uchybia godności człowieka pozbawienie go wolności przy jednoczesnym odebraniu mu wszelkiej nadziei na uwolnienie, po spełnieniu oczywiście odpowiednich warunków prawnych i z zastrzeżeniem, że nie stanowi już zagrożenia dla społeczeństwa³⁹.

Zadośćuczynienie swemu poczuciu sprawiedliwości społeczeństwo znajduje w wysokości wymierzonej kary, nie zaś w ograniczeniu warunkowego przedterminowego zwolnienia⁴⁰. Ogólnoprewencyjne cele postępowania, uwzględniane przy oznaczaniu kary, w tym przez ustalenie warunków zwolnienia surowszych niż zasadniczo przewidziane ustawą (art. 77 § 2 k.k.), nie mają znaczenia w orzekaniu o przed-

35 Zespół środków i metod oddziaływania na skazanych, który zapewnia ich dostosowanie do osobowości skazanego i celu wykonania kary pozbawienia wolności; P. Wierzbicki, *Indywidualizacja penitencjarna w Polsce*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1976, s. 18. Chodzi w szczególności o zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych ustawowo systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych (zob. art. 67 § 2 k.k.w.).

36 A. Pilch, *Prewencyjne wyłączenie warunkowego przedterminowego zwolnienia (na marginesie projektowanej zmiany art. 77 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, nr 9, s. 5.

37 A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, teza 8 do art. 77, s. 244.

38 J. Kulesza, *Negatywna prewencja...*, s. 34 i n.

39 Wyrok ETPC z 13 czerwca 2019 r., 77633/16, *Marcello Viola (nr 2) p. Włochom*, LEX 2680973.

40 Wyrok SA w Łodzi z 28 marca 2002 r., II AKa 32/02, LEX.

terminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności. W orzekaniu tym istotne są jedynie poprawcze cele kary (resocjalizacyjne, wychowawcze itp.)⁴¹.

Nie sposób jednak nie zauważyć, że ustawodawca, wprowadzając art. 77 § 3 i 4 k.k., czyni to właśnie w celu zadośćuczynienia społecznemu poczuciu sprawiedliwości, ponieważ w związku z tym, że ewentualne warunkowe zwolnienie zawsze zależy od decyzji sądu penitencjarnego, nonsensem było twierdzenie, że art. 77 § 3 i 4 k.k. mają na celu prewencję indywidualną lub realizację funkcji ochronnej prawa karnego. Taka kara jest możliwa do uzasadnienia wyłącznie w oparciu o teorie retrybtywne, pomijając inne funkcje kary, i z tego powodu jej wprowadzenie należy ocenić krytycznie. W mojej opinii w przypadku przestępstw zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności przy wymiarze kary największe znaczenie powinna mieć funkcja sprawiedliwościowa. Nie może to jednak prowadzić do marginalizacji innych funkcji prawa karnego. Trafnie podkreśla się, że tradycyjnie pojmowany retrybtywizm (wysokość kary ma odpowiadać stopniowi winy) nie znajduje już oparcia w k.k., pozostając jednym z wielu celów kary, który powinien być uwzględniony w ramach indywidualnego rozstrzygnięcia⁴².

4. Geneza wprowadzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności

Historia prób wprowadzenia do Kodeksu karnego kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności jest stosunkowo długa, bo od pierwszego projektu zgłoszonego do Sejmu upłynęło już kilkanaście lat. Pierwszym podejściem był rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1756) z dnia 18 maja 2007 r., który przewidywał fakultatywną możliwość orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności oraz kary dożywotniego pozbawienia wolności⁴³.

Drugim podejściem do wprowadzenia takiej kary był przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 528) z dnia 25 stycznia 2019 r.⁴⁴. Projekt ten przewidywał podstawy do obligatoryjnego oraz fakultatywnego jej

41 Postanowienie SA w Krakowie z 27 czerwca 2000 r., II AKz 202/00, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2000, nr 7–8, poz. 42.

42 W. Wróbel, *Zarzut niewspółmierności kary jako przyczyna odwoławcza*, [w:] D. Szumilo-Kulczycka (red.), *W pogoni za rzetelnym procesem karnym. Księga dedykowana Profesorowi Stanisławowi Wąłtosowi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 571–586. Jednak, jak wskazuje J. Kochanowski (*Powrót do retrybtywizmu*, „Palestra” 2005, nr 11–12, s. 33), „szczególną przesłanką czy symptomem zapoczątkowanego powrotu jest popularność koncepcji tzw. pozytywnej prewencji generalnej, według której celem kary jest umocnienie obowiązujących norm w świadomości społecznej i która jest niczym innym, jak odmianą Hegłowskiej koncepcji zaprzeczenia zła i potwierdzenia dobra przez sankcję. Jest nią także rosnąca rola, jaką przyznaje się ofierze przestępstwa. Jeśli rzeczywiście chce się traktować ją poważnie, wówczas trzeba wziąć pod uwagę, że ofiara domaga się przede wszystkim sprawiedliwości, przez którą rozumie ona nic innego, jak właśnie sprawiedliwość retrybtywną”.

43 Projekt art. 77 § 2 k.k. przewidywał, że w razie skazania na karę pozbawienia wolności albo na karę dożywotniego pozbawienia wolności sąd może orzec zakaz warunkowego przedterminowego zwolnienia, jeżeli przemawiają za tym motywacja i sposób działania sprawcy, jego właściwości osobiste, a także jego dotychczasowy tryb życia, (druk sejmowy nr 1756 z 18 maja 2007 r., [https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/\\$file/1756.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/$file/1756.pdf) [dostęp: 16.08.2023]). Fakultatywna możliwość orzeczenia takiego zakazu dotyczyła więc również tzw. terminowej kary pozbawienia wolności, co nie zostało wprowadzone w ustawie z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600. Projekt ten proponował również likwidację kary 25 lat pozbawienia wolności (jako kary odrębnej rodzaju), podwyższając ogólną górną granicę kary pozbawienia wolności do lat 30, a więc było to analogiczne rozwiązanie jak wprowadzone w ww. ustawie. Ponadto omawiany projekt, mimo ww. rozwiązań zwiększających znacznie represyjność prawa karnego, przewidywał jednak również rozwiązania liberalizujące konsekwencje skazania w odniesieniu do krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, a mianowicie w art. 77 § 2 i 2a k.k. wskazano, że skazanego na karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat można warunkowo zwolnić po odbyciu ¼ kary, jeżeli nie było to skazanie za przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby oraz nie był on uprzednio skazany za przestępstwo umyślne lub podobne przestępstwo nieumyślne. To ostatnie rozwiązanie jest jednym z niewielu przewidzianych w tym projekcie zasługujących na rozważenie. Zróżnicowane podejście do drobnej przestępczości, w zakresie zwalczania której zasadne jest wprowadzenie krótszych okresów odbytej kary pozbawienia wolności, uprawniających do ubiegania się o warunkowe zwolnienie, jest bez wątpienia pomysłem rozsądnym.

44 Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 528) z dnia 25 stycznia 2019 r., <https://legislacja.gov.pl/projekt/12320403/katalog/12565603#12565603> [dostęp: 16.08.2023].

wymierzenia. Zgodnie z projektowanym art. 77 § 3 k.k. sąd, wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności sprawcy za czyn popełniony przez sprawcę po prawomocnym skazaniu za inne przestępstwo na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat, miał być obowiązany orzec zakaz warunkowego zwolnienia. Natomiast w projektowanym art. 77 § 4 k.k. przewidziano fakultatywną podstawę orzeczenia zakazu warunkowego zwolnienia z takiej kary – sąd może orzec zakaz warunkowego zwolnienia sprawcy, jeżeli charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, że jego pozostawienie na wolności spowoduje trwale niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób.

Projekt został skierowany do uzgodnień międzyresortowych, opiniowania i konsultacji publicznych 25 stycznia 2019 r. W pismach przewodnich termin na zgłoszenie uwag ustalono na 14 dni, co stanowiło złamanie § 129 uchwały nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. Regulamin pracy Rady Ministrów (dalej „regulamin pracy Rady Ministrów”)⁴⁵, zgodnie z którym wyznaczenie terminu do zajęcia stanowiska w ramach uzgodnień, konsultacji publicznych lub opiniowania krótszego niż 21 dni od udostępnienia projektu ustawy wymaga szczegółowego uzasadnienia, a jakiegokolwiek uzasadnienia skrócenia terminu nie przedstawiono.

Wprowadzenie w ww. projekcie przepisów umożliwiających orzekanie kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności było powszechnie krytykowane w czasie opiniowania i konsultacji przez środowisko prawnicze⁴⁶. Ministerstwo Sprawiedliwości nie sporządziło jednak raportu z konsultacji publicznych i opiniowania z odniesieniem się do zgłoszonych uwag i tym samym naruszyło § 51 regulaminu pracy Rady Ministrów.

Na stronie Rządowego Centrum Legislacji nie został również upubliczniony dokument z decyzją Stałego Komitetu Rady Ministrów i związku z tym nie wiadomo, czy zajmował się on omawianym projektem, co może rodzić ryzyko naruszenia przepisów rozdziału 5 regulaminu pracy Rady Ministrów. Projekt został przyjęty bez żadnych poprawek przez Radę Ministrów na posiedzeniu 14 maja 2019 r. i tego samego dnia skierowano go do Sejmu (druk sejmowy nr 3451). Zawierał on ogromną liczbę błędów merytorycznych, technicznych, legislacyjnych i redakcyjnych, z których tylko część usunięto w ramach poprawek w Sejmie i Senacie⁴⁷.

Podczas prac w parlamencie zrezygnowano z wprowadzenia podstawy obligatoryjnej, tj. dokonano zmian w projekcie art. 77 § 3 k.k., wskazując, że w wypadku, o którym mowa w tym przepisie, sąd „może orzec”, a nie „orzeka” zakaz warunkowego zwolnienia. Natomiast projekt art. 77 § 4 k.k. nie uległ zmianie, a omawiane przepisy znalazły się w ustawie z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw uchwalonej przez parlament. Zgodnie z procedurą ustawodawczą (art. 122 ust. 1 Konstytucji RP) Marszałek Sejmu przedstawił uchwaloną ustawę do podpisu Prezydentowi RP, który na podstawie art. 122 ust. 3 Konstytucji RP wystąpił do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności ustawy z Konstytucją RP, w trybie kontroli prewencyjnej. Jego wniosek dotyczył zbadania, czy nie doszło do naruszenia procedury ustawodawczej. Natomiast jeżeli chodzi o zbadanie konstytucyjności konkretnych przepisów, to wniosek obejmował wyłącznie art. 1 pkt 37 lit. c ustawy nowelizującej w części obejmującej zmieniany art. 115 § 19 k.k. w zakresie dotyczącym pkt 4 lit. b. Try-

⁴⁵ Uchwała nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. Regulamin pracy Rady Ministrów, M.P. 2022 r., poz. 348.

⁴⁶ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 528) z dnia 25 stycznia 2019 r.

⁴⁷ Szerzej zob. ibidem. Przykładowo można wskazać na uchylenie karalności formy sprawcy doprowadzania małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego (zmiany w art. 200 k.k.), wykluczenie możliwości stosowania środków zabezpieczających wobec sprawców przestępstwa obcowania płciowego z małoletnim poniżej 7 lat (nowy art. 200 § 1a k.k.) oraz dopuszczenia się wobec małoletniego poniżej 15 lat innej czynności seksualnej lub doprowadzenia go do poddania się takiej czynności lub jej wykonania (nowy art. 200 § 1d k.k.), uchylenie przepisu typizującego przestępstwo polegające na zmianie wskazania drogomicza pojazdu mechanicznego, ingerowaniu w prawidłowość jego pomiaru lub zleceniu innej osobie wykonania takich czynów (art. 306a k.k.) poprzez błędne oznaczenie numeru artykułu dla wprowadzonych typów kwalifikowanych przestępstw gospodarczych (nowy art. 306a k.k.), uprzywilejowanie sprawców odpowiadających za typ kwalifikowany pobicia względem sprawców typu podstawowego (w zakresie orzekania obligatoryjnego świadczenia pieniężnego – art. 158 § 4 k.k.), a także braki w przepisach przejściowych.

buwał Konstytucyjny w wyroku z 14 lipca 2020 r.⁴⁸ uznał, że omawiana ustawa jest w całości niezgodna z przepisami Konstytucji RP (art. 7 w zw. art. 112 oraz art. 119 ust. 1) ze względu na naruszenie procedury ustawodawczej, co spowodowało, że nie została ona opublikowana w Dzienniku Ustaw, a więc nie weszła w życie.

Kolejna próba wprowadzania do polskiego porządku prawnego możliwości wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności z zakazem warunkowego zwolnienia była już udana. Przewidywał ją przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości projekt ustawy *o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (UD281), który trafił do uzgodnień międzyresortowych, konsultacji publicznych i opiniowania dnia 16 września 2021 r. W zasadzie powtarzał on przepisy art. 77 § 3 i 4 k.k. z ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. *o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*.

W pismach przewodnich wskazano, że termin na zgłoszenie uwag wynosi 14 dni, a skrócenie tego terminu uzasadniono tym, że większość rozwiązań normatywnych proponowanych w projekcie była już przedmiotem uzgodnień (opiniowania i konsultacji publicznych) w ramach projektu z 2019 r., co ze względu na obszerność projektu i systemowe zmiany, które proponował, nie stanowi przekonującego uzasadnienia. Uwagi do projektu spływały jednak również po upływie tego terminu. Projektodawca odniósł się do nich w raporcie opublikowanym na stronie RCL dnia 9 lutego 2022 r.⁴⁹. Nie zmienia to jednak tego, że część podmiotów mogło uwag nie zgłosić ze względu na zbyt krótki termin przewidziany na ich przesłanie (nie wiedząc, że Ministerstwo Sprawiedliwości odniesie się do uwag zgłoszonych po terminie).

Wprowadzenie w ww. projekcie przepisów umożliwiających orzekanie kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności po raz kolejny było powszechnie krytykowane w czasie opiniowania i konsultacji przez środowisko prawnicze inne podmioty, które zajmują się ochroną praw człowieka. Krytyczne opinie wskazujące między innymi na niezgodność projektowanego art. 77 § 3 i 4 k.k. z art. 3 EKPC wpłynęły od Rzecznika Praw Obywatelskich, Sądu Najwyższego, Sądu Apelacyjnego Szczecinie, Sądu Okręgowego w Szczecinie, Krajowej Rady Radców Prawnych, Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” i Ogólnopolskiego Związku Zawodowego Kuratorów Sądowych. Rzecznik Praw Obywatelskich wskazywał, że „wprowadzenie mechanizmów kontroli i następnie redukcji wymierzonej kary powinno mieć charakter realny, co oznacza nie tylko zakaz wyłączenia możliwości jego zastosowania wprost, lecz także pośrednio, poprzez wprowadzenie na tyle wyraźnych ograniczeń czasowych, które w praktyce uniemożliwią skazanemu skorzystanie z niego. Tak orzeczona kara jest pozbawiona systemu redukcyjnego i tym samym prowadzi do uprzedmiotowienia skazanego [...] Zmiana art. 77 § 3 i 4 k.k. oraz art. 78 § 3 k.k. jest niezgodna ze standardami wynikającymi z orzecznictwa ETPC, w tym z orzeczeń w sprawie *Vinter i in. p. Wielkiej Brytanii* (9 lipca 2013 r.), *Ocalan p. Turcji* (18 lutego 2014 r.) i *Laszlo Magyar p. Węgrom* (20 maja 2014 r.), w których wskazano, że kara dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości uzyskania wcześniejszego zwolnienia stanowi nieludzkie i poniżające traktowanie, a zatem naruszenie art. 3 EKPC oraz z orzeczeniem w sprawie *Harachiev i Tolumov p. Bułgarii* (8 lipca 2014 r.), w ramach którego ETPC wskazał, że uznaniowe prawo łaski przysługujące prezydentowi nie jest wystarczające do zagwarantowania zgodności takich przepisów z art. 3 EKPC. W tym stanie rzeczy przyjęte rozwiązania z art. 77 § 3 i 4 k.k. oraz z art. 78 § 3 k.k. pozbawiające skazanego możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie oraz wydłużająca okres, po upływie którego skazany może ubiegać się o warunkowe zwolnienie, powyżej 25 lat pozbawienia wolności pozostaje w jawnej sprzeczności z gwarancjami wynikającymi z art. 3 EKPC oraz art. 30 Konstytucji w zw. z art. 40 Konstytucji”⁵⁰.

Należy zwrócić jednak uwagę, że krytyka tego przepisu płynęła również ze strony rządowej. Minister spraw zagranicznych w trakcie uzgodnień międzyresortowych oraz w piśmie skierowanym na Stały

48 Wyrok TK z 14 lipca 2020 r., Kp 1/19, LEX 3028994.

49 Odniesiono się do wszystkich uwag zgłoszonych do końca roku 2021. Projekt ustawy o zmianie ustawy–Kodeks karny oraz niektórych innych spraw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12351306> [dostęp: 16.08.2023].

50 Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich z 30 września 2021 r., II.510.1043.2021.PZ, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815618/12815621/dokument525804.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

Komitet Rady Ministrów wskazywał, że „można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że już sam fakt wymierzania kary dożywotniego pozbawienia wolności z zakazem warunkowego zwolnienia (projektowany art. 77 § 3 i 4) będzie skutkować wydawaniem przez Trybunał [ETPC – przyp. T.T.] wyroków stwierdzających naruszenie art. 3 Konwencji przez Polskę, co wiązać się będzie z obowiązkiem wypłacenia zadośćuczynień pieniężnych dla osób tak skazanych i podjęcia środków indywidualnych w celu zmiany wyroku. Z tego względu Ministerstwo Spraw Zagranicznych sugeruje ponowne rozważenie zasadności tej inicjatywy i rekomenduje wyłączenie kary dożywotniego pozbawienia wolności z wyżej omawianych przepisów”⁵¹.

Omawiane przepisy zostały również ocenione krytycznie przez Radę Legislacyjną przy Prezesie Rady Ministrów, która w opinii z 29 października 2021 r.⁵² stanowczo wskazała, że naruszają one art. 3 EKPC oraz art. 41 ust. 4 Konstytucji RP, stanowiąc przejaw nieludzkiego lub poniżającego karania, przytaczając wiele orzeczeń ETPC dotyczących przedmiotowej materii. Rada Legislacyjna trafnie zauważyła również, że projektowane przepisy są zbędne i nieracjonalne, gdyż „z uwagi na rozciągnięty w czasie okres odbywania kary dożywotniego pozbawienia wolności, całkowicie nieuprawnione jest przesądzanie, że już na etapie jej wymierzania można niepodważalnie dowieść, że w trakcie jej późniejszego odbywania nie nastąpi stosowna zmiana, która eliminowałaby przekonanie o istnieniu trwałego niebezpieczeństwa ze strony sprawcy dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób”⁵³. Rządowe Centrum Legislacji również stanowczo wskazało na niezgodność omawianych przepisów z art. 3 EKPC i wynikającą z tego konieczność ich usunięcia z projektu⁵⁴.

W konsekwencji krytyki również ze strony rządowej omawiane przepisy nie zyskały akceptacji Stałego Komitetu Rady Ministrów, który na posiedzeniu 20 stycznia 2022 r. przychylił się do krytycznego stanowiska ministra spraw zagranicznych, w wyniku czego przepis ten został wykreślony z projektu⁵⁵. Następnie Rada Ministrów jednak przyjęła projekt z dodanym art. 77 § 3 i 4 k.k., tj. z uwzględnieniem wniosku ministra sprawiedliwości dotyczącego uzupełnienia projektu o przepisy umożliwiające orzekanie kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności (projektowany art. 77 § 3 i 4 k.k.) i w takiej wersji został on skierowany do Sejmu⁵⁶.

W trakcie prac nad projektem w komisji i podkomisji sejmowej legislatorzy sejmowi oraz stały ekspert komisji krytykowali art. 77 § 3 i 4 k.k., obnażając jego bezsensowność i niezgodność z art. 3 EKPC, jak również wskazując, że „perspektywa warunkowego zwolnienia jest istotnym czynnikiem motywującym dla sprawcy, dla jego dobrego zachowania się w zakładzie karnym. Gdy odgórnie orzekniemy bezwzględne dożywocie, zabierzemy czynnik motywujący, ryzykujemy, że ci więźniowie nie będą już mieli nic do stracenia. Oni mogą dopuszczać się nawet najbardziej bestialskich czynów w zakładzie karnym”⁵⁷. Strona rządowa w nieudolny sposób próbowała odpierać takie argumenty i tak np. T. Szafrąński (dyrektor Biura Prezydialnego Prokuratury Krajowej) podkreślał, że celem omawianych przepisów jest realizacja nie funkcji odstraszającej, a prewencyjnej⁵⁸, co w mojej opinii jest wnioskiem błędnym, ponieważ bez ich wprowadzenia prewencja indywidualna może zostać zrealizowana w identycznym zakresie, gdyż decyzyja

51 Projekt ustawy o zmianie ustawy–Kodeks karny oraz niektórych innych spraw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r.

52 Opinia Rady Legislacyjnej z 29 października 2021 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r., <https://www.gov.pl/web/radalegislacyjna/opinia-z-29-pazdziernika-2021-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-karny-oraz-niektorych-innych-ustaw-ud-281-z-dnia-16-wrzesnia-2021-r> [dostęp: 16.08.2023].

53 Ibidem.

54 Uwagi Rządowego Centrum Legislacji z 1 października 2021 r. do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r., <https://legislacja.gov.pl/docs//2/12351306/12815606/12815609/dokument525801.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

55 Wyciąg z protokołu ustaleń nr 2/2022 posiedzenia Stałego Komitetu Rady Ministrów w dniu 20 stycznia 2022 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815643/12815647/dokument606870.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

56 Protokół ustaleń nr 6/2022 posiedzenia Rady Ministrów w dniu 8 lutego 2022r., RM-000-6-22, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815654/12815659/dokument543416.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

57 Zob. wypowiedź M. Boruczkowskiego, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/biuletyn.xsp?sknr=NKK01S-5> [dostęp: 16.08.2023].

58 Wypowiedź T. Szafrąńskiego, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/biuletyn.xsp?sknr=NKK01S-5> [dostęp: 16.08.2023].

o ewentualnym warunkowym zwolnieniu należy do sądu penitencjarnego. Jeszcze raz należy podkreślić, że omawiane rozwiązanie opiera się wyłącznie na realizacji funkcji sprawiedliwościowej kary, i to w jej najbardziej prymitywnym wydaniu, nie uwzględniając innych funkcji kary.

Wskazywał on również, że brak możliwości wyłączenia warunkowego zwolnienia oznacza, że „sprawca osadzony na dożywocie, ile razy by nie zabił, tyle razy nie utraci tego prawa”, dojdzie do „sytuacji, kiedy popełnienie kolejnej ciężkiej zbrodni przez osobę odbywającą karę dożywocia nie może spotkać się z żadną dodatkową sankcją. W związku z tym jest bezkarne. Wyłączenie takiej możliwości będzie nie tyle motywowało do przestrzegania prawa, żeby zasłużyć na warunkowe zwolnienie, ile ośmielało do łamania prawa, ponieważ złamanie prawa i tak nie pogorszy sytuacji, bo albo dostanę warunkowe zwolnienie, albo nie, ale i tak mi tego nie wyłączy”⁵⁹. T. Szafrński zapomniiał jednak, że za przestępstwa popełnione przed chociażby nieprawomocnym wyrokiem i popełnione po nim nie zostaje wydany wyrok łączny (*a contrario* z art. 85 k.k.), a więc ich popełnienie pogarsza sytuację sprawcy, ponieważ będzie on odbywał kary po kolei, a więc popełnienie w zakładzie karnym np. kolejnej zbrodni zabójstwa, za którą sprawca zostanie skazany na kolejną karę dożywotniego pozbawienia wolności, spowoduje, że o warunkowe przedterminowe zwolnienia będzie mógł ubiegać się nie po np. 25 latach, a dopiero po 50 latach odbywania kar. Wbrew temu, co mówił T. Szafrński, to nie brak możliwości wyłączenia warunkowego zwolnienia ośmiela „do łamania prawa, ponieważ złamanie prawa i tak nie pogorszy sytuacji”, ale właśnie wyłączenie możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie do takiego łamania prawa będzie mogło zachęcać, co pokazuje na brak logiki w argumentacji ww. prokuratura, który *de facto* sam nieświadomie wskazał argumenty przeciwko regulacji, której jest zaciekle zwolennikiem.

Mimo wpłynięcia wielu negatywnych opinii do projektu, wskazujących na niezgodność projektowanego art. 77 § 3 i 4 k.k. z art. 3 EKPC, przepisy te znalazły w ustawie z 7 lipca 2022 r. *o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*⁶⁰. Zgodnie z tymi przepisami:

„§ 3. Wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności sprawcy za czyn popełniony przez niego po prawomocnym skazaniu za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat, sąd może orzec zakaz warunkowego zwolnienia.

§ 4. Wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd może orzec zakaz warunkowego zwolnienia sprawcy, jeżeli charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, że jego pozostawanie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób”⁶¹.

5. Motywy wprowadzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności

Przedstawiana przez projektodawcę racjonalizacja wprowadzenia omawianego rozwiązania normatywnego zawsze była podobna. Opierała się ona na populistycznym odwoływaniu się do emocji społecznych i indywidualnych, poprzez wskazywanie podczas konferencji prasowych na bulwersujące i coraz bardziej brutalne zabójstwa, podsycaniu w społeczeństwie negatywnych, pierwotnych (atawistycznych) instynktów (zemsty, odwetu), jak również nieodpartym, ale zarazem nieuzasadnionym naukowo przeświadczeniu, że nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności wpłynie na spadek stopnia przestępczości oraz zapewni społeczeństwu ochronę.

Dlatego słusznie wskazuje się w literaturze, że taka kara jest bardziej symbolem niż racjonalnym środkiem polityki karnej. „Trzeba sobie uzmysłowić, że nasze przekonania o generalno-prewencyjnej

59 Ibidem.

60 Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600.

61 Ibidem.

funkcji kar najsurowszych są oparte – przynajmniej do pewnego stopnia – na intuicji. Ponadto żądaniom społecznym w tym zakresie często towarzyszą emocje, są one zazwyczaj formułowane pod wpływem jednostkowych, aczkolwiek istotnie bulwersujących zdarzeń, tymczasem – jak słusznie się podkreśla – o tego rodzaju sprawach powinny decydować racje ogólne, a nie jednostkowe zdarzenia, wreszcie tak naprawdę rygorystycznym głosom opinii publicznej nie zawsze towarzyszy gotowość realizowania głoszonych haseł w indywidualnym konkretnym przypadku⁶².

W uzasadnieniu do projektu ustawy wskazano, że w wypadku uprzedniego skazania za przestępstwo, o którym mowa w art. 77 § 3 k.k., na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat „z założenia trudno przyjąć, że sprawca mógłby skorzystać z takiego dobrodziejstwa [warunkowego zwolnienia – przyp. T.T.]. O możliwości wyłączenia warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary dożywotniego pozbawienia wolności będzie decydować negatywna prognoza społeczno-kryminologiczna, tj. prognoza co do funkcjonowania skazanego w warunkach wolnościowych, nie zaś prognoza penitencjarna, tj. odnosząca się do dalszego funkcjonowania skazanego w zakładzie karnym. Orzeczenie zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia ma na celu skuteczną ochronę społeczeństwa przed szczególnie brutalnymi przestępstwami popełnianymi przez osoby, które w przeszłości już się takich czynów dopuściły, a w ocenie sądu zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że dopuszczą się ich ponownie. Projektowane rozwiązanie powinno zatem znaleźć zastosowanie wobec najbardziej niebezpiecznych sprawców, w przypadku których zarówno względy sprawiedliwościowe, jak i prewencyjne przemawiają przeciwko warunkowemu przedterminowemu zwolnieniu. W odniesieniu do takich przypadków priorytetowe znaczenie ma aspekt eliminacyjny kary pozbawienia wolności⁶³.

Trafnie podkreślono w uzasadnieniu do projektu, że w polskim systemie prawnym nie istnieje prawo do warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności (dożywotniego pozbawienia wolności), a jedynie prawo do ubiegania się warunkowe zwolnienie⁶⁴. Nie przekonuje jednak stwierdzenie z uzasadnienia do projektu, że biorąc pod uwagę eliminacyjny charakter kary pozbawienia wolności, „w określonych, szczególnych i wyjątkowych sytuacjach powinno być prawnie możliwe wyłączenie możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 77 § 3 i 4 k.k.)”⁶⁵. Zasadnie podkreśla się bowiem w doktrynie, że funkcja eliminacyjna i zabezpieczająca kary dożywotniego pozbawienia wolności to po części kwestia minimalnych progów przewidzianych dla zwolnienia, po części zaś kwestia organizacyjno-prawnych mechanizmów wykonywania tej kary, szczególnie regulacji prawnej w zakresie właśnie warunkowego zwolnienia⁶⁶. Wprowadzenia możliwości wymierzenia takiej kary w formie nieredukowalnej nie można więc uzasadniać funkcją eliminacyjną. Jak wspomniano bowiem już wcześniej, wymierzenie jej w formie redukowalnej umożliwia eliminację skazanego ze społeczeństwa do końca życia, jeżeli będzie to konieczne, gdyż nadal będzie stwarzał zagrożenie dla istotnych dóbr prawnych.

Słusznie wskazuje się literaturze prawniczej, że wyeliminowanie możliwości warunkowego zwolnienia wyklucza w sposób bezwzględny realizację jednego z uznanych celów karania. „Psychiatrzy, psychologowie, jak i prawnicy (i inni specjaliści) wskazują na niemożność postawienia w stosunku do skazanego z góry generalnie i absolutnie negatywnej prognozy. Byłoby to wyrazem założenia absolutnej, bezwzględnej »niepoprawialności«. Ta zaś jest racją pozorną, gdyż sprzeczna jest z obrazem bytu ludzkiego, który ontologicznie związany z historią, z czasem, nie jest »bytem zamkniętym«, lecz przeciwnie, jawi się jako kategoria dynamiczna i ciągle otwarta”⁶⁷.

62 L. Wilk, *Kara dożywotniego...*, s. 18 i n.

63 Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – *Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (druk sejmowy nr 2024) z 22 lutego 2022r., s. 38, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

64 Ibidem, s. 37.

65 Ibidem.

66 L. Wilk, *Kara dożywotniego...*, s. 19.

67 Ibidem.

Przedstawiciele nauki prawa karnego wielokrotnie wskazywali, że wprowadzenie do polskiego systemu prawnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności narusza art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który zakazuje stosowania tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania. Podkreślano, że „założenie jednak z góry, że odmawia się oceny postępowania skazanego przez powołany do tego organ, powoduje, że wymierzony środek nabiera charakteru wskazanego w art. 3 EKPC. Nie sanuje tego faktu, że skazany może się ubiegać o prawo łaski, gdyż jest to środek nadzwyczajny i dlatego ETPC uznał, że tego typu regulacja jest sprzeczna i narusza art. 3 EKPC⁶⁸.”

Nie ulega więc wątpliwości, że wprowadzone przepisy nadają karze dożywotniego pozbawienia wolności charakter nieredukowalny, a więc sprzeczny z art. 3 EKPC, tj. stanowiący przejaw niehumanitarnego i poniżającego traktowania, i nie zmienia nic w tym zakresie możliwość ułaskawienia przez Prezydenta RP, które nie jest *stricte* środkiem polityki karnej, a uprawnieniem głowy państwa opierającym się na tradycji ustrojowej.

Takie stanowisko zajmowały również „podmioty rządowe”. Rada Legislacyjna przy Prezesie Rady Ministrów zasadnie wskazała, że „prezydent RP stosuje bowiem prawo łaski w sposób dyskrecyjny, uznaniowy, bez konieczności kierowania się ściśle określonym zestawem kryteriów, w tym formalnie bez konieczności rozważania, czy skazany (w tym na karę dożywotniego pozbawienia wolności) osiągnął już wystarczający stopień rehabilitacji pozwalający mu powrócić do społeczeństwa. Tymczasem w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdza się w tym kontekście, że jeżeli przepisy prawa krajowego regulujące prezydenckie prawo łaski nie obligują prezydenta do dokonywania oceny czy dalsze uwięzienie skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności jest uzasadnione względami penologicznymi oraz jeżeli nie określają konkretnych kryteriów czy warunków, jakimi prezydent musi się kierować, stosując prawo łaski, oraz jeżeli nie obligują prezydenta do określania (ujawniania) powodów, dla których zastosował on lub odmówił zastosowania prawa łaski, wówczas samo istnienie w prawie krajowym prezydenckiego prawa łaski nie jest wystarczające dla uznania, że kara dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia jest zgodna z art. 3 Konwencji⁶⁹.”

6. Podsumowanie

Wprowadzenie do Kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności jest przejawem populizmu penalnego. Odwołuje się ono do pierwotnych (atawistycznych) instynktów społeczeństwa (chęci zemsty). Stanowi również przykład uprzedmiotowienia skazanego, który staje się środkiem do osiągnięcia określonych celów. Jedyną funkcją prawa karnego, którą takie rozwiązanie może realizować, jest funkcja sprawiedliwościowa. Omawiane przepisy, wbrew deklaracji ustawodawcy, nie będą mieć natomiast wpływu na realizację celów prewencji, zarówno w zakresie indywidualnym, jak i ogólnym. Nie doprowadzą one również do spadku przestępczości. Mogą mieć natomiast negatywny wpływ na stopień bezpieczeństwa w zakładach karnych, gdyż niwelują znacznie szansę na resocjalizację skazanych na nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności.

Omawiane rozwiązania normatywne rodzą również poważne negatywne konsekwencje w zakresie naruszenia obowiązującego RP prawa międzynarodowego (w szczególności art. 3 EKPC). Istnieją także poważne wątpliwości odnośnie do zgodności ich z przepisami Konstytucji RP, a w szczególności z jej art. 30 zapewniającym ochronę przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka oraz art. 40, który zakazuje okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego karania. Wydaje się, że prędzej czy później kwestia ta zostanie

68 M. Płatek, *Opinia prawna na temat Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (druk sejmowy nr 2154), s. 20–21, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk8.nsf/0/EB55C1136FABB1F0C1258232004C80B4/%24File/i331-18A.rtf> [dostęp: 16.08.2023]. Opinia ta została wydana do projektu ustawy 2019 r., który przewidywał analogiczny przepis. Szerzej na temat niezgodności omawianych przepisów z art. 3 EKPC zob. W. Hermeliński, B. Nita-Światłowska, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia – refleksje w kontekście gwarancji wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Palestra” 2018, nr 10, s. 21–29.

69 Opinia Rady Legislacyjnej..., op. cit.

zbadana przez TK – czy to w wyniku wniosku podmiotu kwalifikowanego (np. Rzecznika Praw Obywatelskich), czy też skargi konstytucyjnej złożonej przez skazanego z zastosowaniem art. 77 § 3 lub 4 k.k.

Wprowadzone do k.k. przepisy art. 77 § 3 i 4 stanowią również przejaw nieodpartego braku zaufania do sądów penitencjarnych, gdyż nowelizacja wprowadza możliwość ograniczenia przez sąd wydający wyrok ich kompetencji, tj. ustawodawca boi się, że sąd penitencjarny udzieli warunkowego zwolnienia skazanemu, który nadal stwarza zagrożenie dla istotnych dóbr prawnych. Nie ulega jednak żadnej wątpliwości, że to przecież sąd penitencjarny przy podejmowaniu decyzji o warunkowym przedterminowym zwolnieniu może przeprowadzić bardziej fachową ocenę skazanego niż sąd karny wydający wyrok, w którym orzeknie zakaz warunkowego przedterminowego zwolnienia. Założenie w czasie wydawania wyroku, że sprawca będzie do końca życia stwarzał poważne niebezpieczeństwo dla istotnych dóbr prawnych i z tego powodu powinien do końca życia być izolowany, nie ma oparcia w nauce kryminologii i podważa zarazem ideę resocjalizacji. Nie negując potrzeby uwzględniania w wymiarze kary funkcji sprawiedliwościowej, konieczne jest również uwzględnianie innych funkcji, a omawiane rozwiązanie – jak wskazano wcześniej – nie będzie realizować żadnej z funkcji prewencyjnych, co czyni je sprzecznym z obowiązującymi standardami wymierzania kary.

Bibliografia

Literatura:

- Bojarski T. [w:] A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, T. Bojarski, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, teza 1 do art. 77, s. 251–253.
- Giezek J. [w:] D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, teza 20 do art. 53, s. 499.
- Hermeliński W., Nita-Światłowska B., *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia – refleksje w kontekście gwarancji wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Palestra” 2018, nr 10, s. 21–29.
- Hofmański P., Paprzycki L.K., Sakowicz A. [w:] M. Filar (red.) *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, teza 22 do art. 53, s. 340.
- Kalisz T., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności z perspektywy problemów z ustalaniem treści i kierunku prognozy kryminologicznej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, nr 30, s. 175–190.
- Kluza J., *Kara bezwzględniego dożywotniego pozbawienia wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 1, s. 21–43.
- Konarska-Wrzošek V. [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2021, tezy do art. 53.
- Konarska-Wrzošek V., *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.
- Kulesza J., *Negatywna prewencja generalna*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 1, s. 34–44.
- Lachowski J., *Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 2, s. 110–121.
- Lachowski J., *Przesłanka materialna warunkowego przedterminowego zwolnienia na gruncie kodeksu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 11, s. 36–55.
- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 25–80.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, teza 15 do art. 53, s. 179, teza 8 do art. 77, s. 244.
- Melezini M., *Wybrane problemy nowego podejścia do filozofii karania w świetle ustawy z 13 czerwca 2019 r.*, „Ius Novum” 2020, nr 2, s. 38–54.
- Pilch A., *Prewencyjne wyłączenie warunkowego przedterminowego zwolnienia (na marginesie projektowanej zmiany art. 77 k.k.)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, nr 9, s. 35–49.

- Przybylczak L., *Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia w nowym kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 9, s. 73–88.
- Szumski J., *Problemy kary dożywotniego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 1, s. 17–18.
- Wierzbiński P., *Indywidualizacja penitencjarna w Polsce*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1976.
- Tyburcy T., *Zmiany unormowania recydywy jurydycznej (art. 64 i art. 64a k.k.) w ustawie z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, „Studia Społeczne” 2022, 4 (39), s. 161–184, <https://mans.org.pl/download/149/studiaspoleczne/7883/studia-spoleczne-39-4-2022.pdf> [dostęp: 19.09.2023].
- Wilk L., *Kara dożywotniego pozbawienia wolności a instytucje warunkowego zwolnienia i prawa łaski*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10, s. 11–24.
- Wróbel W. [w:] A. Wróbel, A. Zoll (red.) *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 2, *Komentarz do art. 53–116*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, teza 62 do art. 53, s. 52–53, teza 69 do art. 53, s. 54–55.
- Wróbel W., *Zarzut niewspółmierności kary jako przyczyna odwoławcza*, [w:] D. Szumiło-Kulczycka (red.), *W pogoni za rzetelnym procesem karnym. Księga dedykowana Profesorowi Stanisławowi Waltośowi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 571–586.
- Żółtek S. [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, C.H. Beck, Warszawa 2021, tezy do art. 53.

Akty prawne:

- Uchwała nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. Regulamin pracy Rady Ministrów, M.P. 2022 r., poz. 348.
- Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600.

Orzecznictwo:

Sądy międzynarodowe:

- Wyrok ETPC z 9 lipca 2013 r., 66069/09, 130/10 i 3896/10, *Vinter i inni p. Wielkiej Brytanii*, LEX/ el. 2014
- Wyrok ETPC z 4 września 2014 r., 140/10, *Trabelsi p. Belgii*, LEX/el. 2014, [https://etpc.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_000140_2010_Wy_2014-09-04_001](https://etpc.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001_I_ETPC_000140_2010_Wy_2014-09-04_001) [dostęp: 19.09.2023].
- Wyrok ETPC z 13 czerwca 2019 r., 77633/16, *Marcello Viola (nr 2) p. Włochom*, LEX 2680973

Sądy krajowe:

- Postanowienie SA w Krakowie z 27 czerwca 2000 r., II AKz 202/00, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2000, nr 7–8, poz. 42.
- Wyrok TK z 10 lipca 2000 r., SK 21/99, LEX 41216.
- Wyrok SA w Krakowie z 1 lutego 2001 r., II AKa 3/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, nr 2, poz. 22.
- Wyrok SA w Łodzi z 28 marca 2002 r., II AKa 32/02, LEX.
- Wyrok SA w Gdańsku z 9 maja 2002 r., II AKa 526/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, nr 10, poz. 69.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 13 marca 2003 r., II AKa 47/03, „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych” 2003, nr 10, poz. 99.
- Postanowienie SA w Krakowie z 8 kwietnia 2003 r., II AKz 125/03, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2003, nr 4, poz. 33.
- Wyrok SA w Katowicach z 24 czerwca 2004 r., II AKa 71/04, LEX 148546.

Wyrok SA w Lublinie z 28 listopada 2012 r., II AKa 248/12, LEX 1237273.

Wyrok SA we Wrocławiu z 24 stycznia 2019 r., II AKa 409/18, LEX 2620794.

Wyrok TK z 14 lipca 2020 r., Kp 1/19, LEX 3028994.

Pozostałe dokumenty:

Uzasadnienie do Kodeksu karnego z 1997 r., [https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/\\$file/1756-uzasadnienie.doc](https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/$file/1756-uzasadnienie.doc) [dostęp: 16.08.2023].

Projekt ustawy o zmianie ustawy–Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1756) z dnia 18 maja 2007 r., [https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/\\$file/1756.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C1CA93E0F503AF82C12572EC00267570/$file/1756.pdf) [dostęp: 16.08.2023].

Plątek M., *Opinia prawna na temat Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (druk nr 2154) z 23 lutego 2018r., s. 20–21, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk8.nsf/0/EB55C1136FABB1F0C1258232004C80B4/%24File/i331-18A.rtf> [dostęp: 16.08.2023].

Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 528) z dnia 25 stycznia 2019 r. <https://legislacja.gov.pl/projekt/12320403/katalog/12565603#12565603> [dostęp: 16.08.2023].

Projekt ustawy o zmianie ustawy–Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12351306> [dostęp: 16.08.2023].

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich z 30 września 2021 r., II.510.1043.2021.PZ, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815618/12815621/dokument525804.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

Opinia Rady Legislacyjnej z 29 października 2021 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r. <https://www.gov.pl/web/radalegislacyjna/opinia-z-29-pazdziernika-2021-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-karny-oraz-niektorych-innych-ustaw-ud-281-z-dnia-16-wrzesnia-2021-r.> [dostęp: 16.08.2023].

Wyciąg z protokołu ustaleń nr 2/2022 posiedzenia Stałego Komitetu Rady Ministrów w dniu 20 stycznia 2022 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815643/12815647/dokument606870.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

Wypowiedź M. Boruckowskiego, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/biuletyn.xsp?sknr=NKK01S-5> [dostęp: 16.08.2023].

Wypowiedź T. Szafrąńskiego, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/biuletyn.xsp?sknr=NKK01S-5> [dostęp: 16.08.2023].

Protokół ustaleń nr 6/2022 posiedzenia Rady Ministrów w dniu 8 lutego 2022r., RM-000-6-22, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815654/12815659/dokument543416.pdf> [dostęp: 16.08.2023].

Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 2024), z 22 lutego 2022r., <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf> [dostęp: 16.08.2023].